

MODA VE TEKSTİL TASARIMI SÜRECİNDE SANAT / SANATÇI İLİŞKİSİ*

Şöhret AKTEPE*

ÖZET

Moda'nın kendini en etkin biçimde ortaya çıkardığı "giyinme olgusu" temelde dördüncü bedensel fonksiyonumuz olarak tanımlanır. Giyinmek; nefes alma, beslenme ve uyumanın ardından insan bedeninin gereksinimi olan en temel eylemlerden biridir. Moda kavramı, giyinme eylemini öylesine etkileyici bir biçimde içine alır ki, yalnızca etkili bir anlatım ve eğlence aracı olmakla kalmaz, aynı zamanda yaşanan dönemin sosyo-kültürel ve siyasi göstergelerini de tanımlar. Böylelikle geçmişin ve bugünün değerleri tanımlanırken geleceğin kararlarına da ışık tutulur. Modanın değişimi, sürekliliği yani "döngüsü" için bu gereklidir. Moda olgusu içinde birinci derecede sorumluluk sahibi olan tasarımcılar, bir anlamda oyunun baş aktörleri konumdadırlar. Tasarımcılar, algıları açık, içinde bulunulan zamanı ve ötesini doğru algılayıp, iyi ölçümlendirebilen, yaratma cesaretini ve yeteneklerini, kültürel, sanatsal birikim ve deneyimleri üzerinde yükseltebilen, fikirlerini doğru anlatabilmek için özgün anlatım dilini geliştirmeyi başaramış kişilerdir. Kavram olarak modanın tanımlanmaya başlandığı zaman dilimi 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyıl gibi belirtilmekle beraber, 20. yüzyıl modayı endüstriyel üretim başarısıyla sosyal katmanlara ulaştırıp kabul ettiren bilinçli bir dönem olma özelliği taşımaktadır. 20. yüzyıl sanatsal yaratıcılık anlamında dinamikleri çok güçlü bir zaman dilimidir. Birçok modern, post modern sanat akımı ve bu akımların öncü sanatçıları, moda tasarımının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Aydın, sanatsal estetiğin bilinçli sahiplenicisi ve uygulayıcısı olan tasarımcı ve sanatçılar, modanın günümüze kadar oluşturduğu gelişim sürecine ciddi katkılar sağlamışlardır. Ayrıca son otuz yılda çoklu üretim, transport, dolaşım özgürlüğü, iletişim, haberleşme sistem ve teknolojilerinde ulaşılan başarılar, moda döngüsünün sağlıklı ve hızlı bir şekilde gelişiminde etkili olmuştur. Moda sanat mıdır? Moda tasarımcısı sanata ne kadar yakındır? Moda tasarımcısı sanatsal kimliğini, kişiliğini nasıl oluşturacaktır? Farklı sanat dallarından beslenerek, kendini moda tasarımı alanında nasıl özgünleştirecek ve markalaştıracaktır? Bu makalede, moda ve tekstil tasarımı sürecinde tasarım, sanat, sanatçı kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkiye değinilerek, yanıt bekleyen soru ve sorunlara açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Moda, Giysi, Tekstil, Tasarım, Sanat.

RELATIONSHIP OF THE ART / ARTIST IN THE PROCESS OF FASHION AND TEXTILE DESIGN

ABSTRACT

"A case of getting dressed", fashion's most effective way to reveal itself, is fundamentally our fourth physical function. Getting dressed; after breathing, eating and sleeping is one of the fundamental things that a human body needs. The concept of fashion, contains getting dressed concept in such a fascinating way that, it doesn't only remain as an effective way of revealing oneself and entertainment also it reveals socio-cultural and political indicator of that era. That way, while defining yesterday's and today's values, it also sheds a light on tomorrow's decisions. For Fashion's change "cycle" this is essential. The designers, who have the most responsibility within the fashion concept; are also the leading actor in this game. Designers, are people that can fully understand their time and the future. They use their courage, experience to achieve their goals. They are people who use their cultural and artistic experiences and their effective way of expression to reveal themselves. It was the end of 18th century-beginning of the 19th century when fashion emerged as a concept. It was the 20th century, that reached fashion to different social strata with it's huge succes in industrial production. 20th century is a very important era for artistic creativities. Many modern and post-modern art movement and the leading artist of these movements had played a major role in fashion-designs evolution. Artists and designers contributed a lot to fashion's evolution process. Also, in the last 30 years; mass production, transportation, the advancements in communications and the technology such as the internet played an important role in fashion's evolution. Is fashion a true art form? How close a designer is to art? How does a designer form his/ her artistic identity? How will he/ she differentiate himself/herself from other and become a brand by inspiring from different branches of art. In this edict; I will be trying to clarify the questions and problems in the process of fashion and textile design by referring fashion, art and artist concepts and their relationships.

Keywords: Fashion, Clothing, Textile, Design, Art.

Giriş: Latince "Modus" yani oluşmayan sınır ya da sınırlanamayan anlamına gelen Moda'nın sözlük anlamı; "değişiklik ihtiyacı veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik, belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük, geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygunluk, yaygın duruma gelmek ve herkesçe kabul edilmek" şeklinde ifade edilmiştir (<http://www.tdk.gov.tr>, 2012). Moda en yaygın anlamıyla değişimi ifade etmekle birlikte giyim-kuşamla özdeşleştirilen bir kavramdır. Aslında Moda dönemin düşünce ve yaşam tarzlarına göre estetik değerleri oluşturan, sonrada o estetik değerlerden vazgeçilip yeni önerilerle değişen bir döngüdür. Moda olgusu bu yönüyle sosyo-kültürel,

* Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü tarafından 08-10 Ekim 2012 tarihleri arasında düzenlenen "1. Uluslar arası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Öğr. Gör., Işık Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü, sohretaktepe@hotmail.com / saktepe@isikun.edu.tr.

ekonomik açılardan toplumun her alanını kapsayan beğenilerdeki kısa ya da uzun vadeli değişimleri içine alır. Modanın değişiminde dönemin sanatsal eğilimleri, düşünce yapısı, inanç, istek, ihtiyaç ve benzeri oluşumlar modanın varoluşu ve yenilenmesinin temelini oluşturan başlıca etkenlerdir. “Moda ilk çağlardan beri sosyal, psikolojik, estetik bir fenomendir ve bugüne de bu özellikler çerçevesinde gücünü katlayarak ulaşmıştır. İnsan yaşamının her evresinde, moda bu gelişime ayak uydurmuş, böylece moda kavramı, giysi tasarımı kavramı olarak algılanma başarısını yakalamıştır” (Özay, 2000: 127). Sanatın sözlük anlamı; “bir duygu, tasarı, estetik ve benzeri öğelerin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık, sanatçıda yaratıcı ve olağandışı nitelikleri olan, sanat yapabilecek yetkide olan kişi” olarak tanımlanmıştır (<http://www.tdk.gov.tr>, 2012). Sanatın tanımı konusunda birbirlerini destekleyen bazen de çelişen birçok farklı görüş olmakla birlikte; “hayal gücü, heyecan, yaratıcılık, algı, estetik haz, yetenek, biçimlendirme, düşünme, anlatım gibi unsurların birleşiminde duygu, düşünce ve algının ifade ediliş yöntemi” ortak görüştür. Bu düşünceyle sanatın ilk çağlardan beri çeşitli inanış ya da düşüncelerle mağara duvarlarına yapılan resimlerle başladığı, insanoğlunun var oluşuyla beraber doğduğu söylenebilir. Sanatın tanımının ifadesindeki farklı görüşlerle beraber, neyin sanat eseri, kimin sanatçı ya da hangi alanların sanat dalı olarak değerlendirileceği yani belli sınıf ve kategorilere alınması konuları da günümüzde tartışılmaktadır. Bu bağlamda Moda Sanat mıdır? Moda Tasarımcısı sanatçımıdır? Moda tasarımcısı sanata ne kadar yakındır? Çeşitli sanat dallarından ne ölçüde beslenmektedir? gibi konular da tartışma konularıdır. Bu sorular tartışılırken tasarımcılar, akademisyenler ve sanat çevreleri tam olarak bir fikir birliği sağlayamamaktadır. Moda ürünlerinin, tüketime yönelik eşyalar olduğunu savunup, sanat eseri olarak değerlendirilemeyeceği görüşlerine karşılık bugün müzelerde gördüğümüz pek çok nesnenin zamanında günlük tüketime yönelik tasarlanmış eşyalar olduğunu, böylelikle tasarım ürünü ve sanat yapıtı arasındaki hiyerarşik ayrımın yıkıldığı görüşleri de mevcuttur. Aslında bu hiyerarşik ayrım çizgisi tarih boyunca bazı dönemlerde belirginleşmiş, bazı dönemlerde kaybolmuştur. Sözelimi Rönesansı yaşayan sanatçıların birçok becerisi vardı ve bu dönemde sanat dalları arasında ayrım yapıldığı söylenemezdi. Bellini, aynı zamanda kumaş desenleri de çizmiş, Leonardo Da Vinci Vatikan muhafızlarının giysilerinin tasarımını yapmıştır. Moda ve sanat/ sanatçı ilişkisinde sanatla modanın her zaman iç içe olduğu, geçmişten günümüze birçok moda tasarımcısının sanatı tanımlayıcı birçok prensip ve mantıkla çalıştığı yazılı ve görsel kaynaklar araştırıldığında somut olarak görülebilir.

Sanat disiplinlerinin sınıflandırılması XIV. Louis Dönemi'nde (1643-1715) Akademi'nin kurulması ile beliren temel sanat düşüncesi, beraberinde birincil ve ikincil sanatlar ayrımını getirmiştir. Bu düşünceyle sanat disiplinleri sınıflandırılmış ve bugün dahi tartışıla gelen ayrımların temelini oluşturmuştur. Tarih boyunca sanattaki dönemler ve akımlar, dönemin giysi modasını da doğrudan etkilemiştir. Toplumda yeni bakış açılarının şekillendiği (1050-1200) Romanesk Dönemde Haçlıların zırhlar, zincirler ve tuniklerden oluşan giysileri dönemin giysilerine de ilham vermiş, bol aksesuarların kullanıldığı tunik ve cübbe havasında giysilerin tasarlandığı görülmüştür. (1250-1500) Gotik dönemde sivri ve dikey hatlarla kendini gösteren mimari detaylar, dönemin kostümlerini etkilemiştir. Daha iddialı ve yenilikçi silüetler gotik mimari ile büyük bir uyum sergilemiştir (Dereboy 2004: 25-50). 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans döneminde toplumsal bütün değişimleri ve bütün sanat dallarını içine alan yenilikler yaşanmıştır. Bu dönemde estetik değerler daha çok öne çıkararak yaratıcılık ve yenilik kaygısı doğmuş, bu görüşler modaya da yansımıştır. Ardından gelen 1580-1750 yılları arasında hüküm süren Barok Dönemi'nde mimari ve dekorasyonlardaki gösteriş, dönemin giysilerinde de kendini göstermiş parlak, göz alıcı, aşırıya kaçan giysiler tasarlanmıştır. 18. yüzyılın ortalarına kadar etkili olmuş Rokoko dönemi ise toplumsal hareketlere paralel giyim-kuşamda radikal değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. 1880 yılında, tarihte tasarladığı giysilere ilk defa imzasını atarak adını markalaştıran ve böylelikle ilk “Moda Tasarımcısı” unvanını elde eden, Houte Couture'ün de kurucusu olan Charles Frederick Worth, giysi tasarlayan kişilere bir statü kazandırarak sanat çevreleriyle yakınlaşmayı sağlamıştır. Bu yakınlaşmaya 1910'lu yıllarda moda tasarımcısı Paul Poiret'nin araştırma ve denemeleri hızlı bir ivme kazanmıştır. Poiret, 1911 yılında Martin Dekorasyon Atölyelerini kurarak birçok ressam, moda tasarımcısı ve kumaş desinatörünü bir araya getirmiştir. Değişik sanat kollarının ve sanatçıların birbirlerinden beslenerek bunları çalışmalarına yansıtmasını sağlamıştır. Böylelikle moda ve sanatı birbirlerine hiç olmadığı kadar yakınlaştırmıştır (Müller,1999: 34). Sanatla moda arasında kurulan yakınlığın en önemli nedeni, dönemin gerçekliği idi. Moda tasarımcıları ve sanatçılar hem aynı dönemin insanları, hem de arkadaşları. Dönemin düşünce yapısını oluşturan değerleri, araştırmalarının sonuçlarını, dönemin havasını, onları çevreleyen ortamı değiştiriyordu. Böylelikle moda ve sanat bütünleşti (Givry, 1999: 16-19). Bu bütünleşme ve etkileşime verilecek en belirgin örneklerden biri de, 1930'lu yıllarda sürrealist yaklaşımlarla döneminin çok ilerisinde tasarımlar yapan modacı Elsa Schiaparelli ve Salvador Dali buluşmasıdır. İki sanatçı birlikte kumaş deseni çalışmaları yapmışlardır. Dali, Elsa için çeşitli aksesuarlar tasarlamıştır. Schiaparelli'nin 1936'da tasarladığı; ceplerinde çekmece kulplarını andıran düğmelerin olduğu “çekmece- elbise” adlı tasarımı, Dali'nin 1935'te gerçekleştirdiği “yanan zürafa” adlı yapıtındaki mobilya-kadın kavramının yeni yorumuydu (Givry, 1999: 16-19). Bundan başka Henri Matisse, Roul Duffey ile Paul Poiret, Roy Lichtenstein ile Gianni Versace, Tony Grag ile Karl Lagerfeld gibi birçok sanatçı ve modacı birbirlerinden etkilenerek farklı tatlarda çalışmalar yapmıştır. Gustav Klimt giysi tasarımcısı eşi Emilie Flöge Klimt'in beraber ortak çalışmalara imza atmışlardır. Moda tasarımcıları eskiden beri sanata yakın durarak, bilhassa heykel ve resim sanatından beslendikleri gibi, birçok sanatçı da modayla ilgilenmiş, bazı dönemlerde içinde yer almışlardır. Cezanne, Monet gibi ustalar moda dergileri için de çizim yapmıştır. Bazı portre ressamları müşterilerinin beğenisine bağlı kalmışlar ve onları kendi giyim kuşamları içinde resmetmiştir. Whistler, 1873 tarihli Mrs. Leyland portresinde olduğu gibi, modellerinin portrelerindeki giysilerini tasarlamıştır (Laver,1997:13). Fütürist İtalyan ressam Tullio Crali'nin 1932 tarihli “dört elbise” adlı

yapıtı, Sonia Delaunay'ın 1918 tarihli "Kleopatra İçin Kostüm" adlı çalışmasına esin kaynağı olmuştur. Bu etkileşimlerde amaç, yapılan bir eseri taklit etmek değil, bir düşüncenin bambaşka bir yorumla yeni bir konuma yerleştirilmesiydi.

Şekil 2'de, Raymond Hains'ın 1962 tarihli çalışmasının, moda tasarımcısı Christian Lacroix'ın 1996 tarihli koleksiyonundaki yorumuyla seyirlik bir sanat eseri yaşama sızarak vücut buluyor ve hayatın içine karışıyor. Bu iki dünyayı yakınlaştıran en önemli ortak payda yaratıcılık ve özgünlüktür. Ressamları, üslupları olarak belirlenen renk, çizgi ya da biçime göre birbirinden ayırmaya dayanan gelenek moda tasarımcıları için de geçerlidir. Bazıları Dior gibi biçimi desene göre tasarlarlarken, bazıları da Balenciaga gibi hacimden yola çıkmışlardır. Modanın çeşitli yaratım süreçleri incelendiğinde, çok sayıda plastik sanatlardakine benzeyen yöntemlerle karşılaşılır. Bir giysiden yayılan ideoloji ya da kavram kimi kez bize bir tabloyu ya da heykeli seyrederken tattığımız duyguların yankısını getirilebilir (Givry, 1999: 28). Klasik dönemlerden sonra beliren modern sanat ve bu süreçteki sanatçıların yenilikçi deneme ve arayışları, giysi modasına da yansıtılarak moda tasarımcılarının tasarımlarında etkisini göstermiştir. Postmodernizm, pop-art, kavramsal sanat ve daha birçok yenilikçi akım moda da katkılar sağlayarak yenilik ve ivme kazandırmıştır. 1980'li yıllar moda alanında Postmodernizm'in en çok yükseldiği dönemdir. Günümüzde postmodernizmin modadaki öncülerinden olan İssey Miyake, yaratıcılığa dayalı çalışmalarında, tasarımda sürekli yeni bakış açılarını sorgulamış ve araştırmıştır. 1998 yılında Paris'te Making Things adlı sergisinde de giysiyi salt moda kalıplarından arındırdığı gözlemlenmiştir. Sanat yapıtı değeri taşıyan giysilerin sanat müzelerinde sergileniyor olması, birçok moda tasarımcısının defilelerini müzelerde sergilemesi günümüzde modanın, sanatın içine çoktan girdiğinin, hatta bu ürünlerin bir sanat yapıtı olarak algılanmaya başladığının bir göstergesidir. Madeleine Vionnet'in, Mariska Karasz'ın, Yves Saint Loren'in giysileri Newyork Metropolitan Sanat müzesinde sergilenmesi sayısız örneklerden ilk akla gelenlerdir. Dünyada moda sanat ilişkisini gösteren birçok sergi açılırken Türkiye'de bunun örneği 2008 yılında İstanbul Modern'de "Tasarım Kentleri" sergisinde Hüseyin Çağlayan 1994-2000 sergisiyle başlamıştır. Bugün dünyada isim olmuş moda tasarımcıları sanatçı olarak kabul görmektedirler ve kumaşlar onların tuvali olmuştur.

Şekil 1: Tulia Crali, "Dört Elbise" Sonia Delaunay, "Kleopatra için Kostüm" (Givry, 1999: 22,23).

Şekil 2: Sonia Delaunay. Şekil 3: Christian Lacroix ve Raymond Hains "İsimsiz" (Givry, 1999: 24,25).

Şekil 4: Pierre Cardin ve Réne Magritte, "Kırmızı Model" (Givry, 1999: 26,27).

Şekil 5: İssey Miyake, "Making Things", (Baton, 1999:42).

Sonuç: Sanatın sözlük tanımına bakıldığında, sanatla moda arasındaki ilişkilerin kaynağını anlamamızı sağlayacak önemli ipuçları da ortaya çıkıyor; “Sanat belirli bir becerideki ustalık; bir yapıt aracılığıyla belirli bir estetik ideali dile getiren yaratıcı etkinliktir” şeklinde ifade edilirken moda/moda tasarımcısı da bu tanımın geniş anlamı içinde yer alabilir. “Bir ürünün sanatsallaşması, bir sanatçı eliyle tasarlanmış olması nedeniyle, üstüne de imza konduğu anda düpedüz bir eser haline gelmektedir” (Küçükerman, 2012: 22). Moda- sanat/sanatçı ilişkisi ve birçok disiplinin sanata yakınlığı konuşulurken, geçmişte sanatçılar aynı anda sanatın hemen her alanında sayısız eserler üretirken, sanatı sınıflandırıp, neyin sanat, sanat eseri ya da kimin sanatçı sayılacağı konuları gündeme dahi gelmiyordu. Aslında temelinde insan, tabiat, hareket ve amaç gibi öğelerin içinde barındırdığı sanat kavramı; hayal gücü, yaratıcılık, kabiliyet, duygu, zekâ, ifade, serbestlik, üslup vb. unsurların bileşimi sonucu yaratıcının kendine özgü ifadesiyle dışavurumudur. Başka bir ifadeyle sanat kişinin duygularının, düşüncelerinin ifadesinde ilgi duyduğu alanı, araç olarak kullanarak oluşturduğu eserdir. Bu çerçevede bakıldığında bütün sorular kendiliğinden cevap bulacaktır.

KAYNAKÇA:

- E. J. Dereboy, Kostüm & Moda Tarihi, Özel Güzel Sanatlar Stilizasyon Kursu, 2004, Ankara, s.25-50.
Baton V. (1998-1999) . “Making Things”, P Sanat Kültür Antika, İstanbul, s. 42.
Givry,V.D. (1998-1999). “Sanatın Yakın Dostu Moda”, P Sanat Kültür Antika, İstanbul s. 17-34.
Küçükerman,Ö. (2012) “Bir Tasarımcının İmzası”, Sanat Dergisi, İstanbul s. 22.
Müller, F. (1998-1999). “Modanın Esin Kaynağı Sanat”, P Sanat Kültür Antika, İstanbul s. 34.
<http://www.designerhistory.com>, Events of 20th Century,(22. 07. 2012)
<http://www.tdk.gov.tr>, 2012. (21. 07. 2012).